

DOI: [10.32702/2307-2105-2019.11.3](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2019.11.3)

УДК 338.24:001.89]:330.341.1(477)

I. В. Одотюк,

*д. е. н., старший науковий співробітник, головний науковий співробітник відділу інноваційної політики, економіки та організації високих технологій, ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України», м. Київ
ORCID: 0000-0002-7125-4628*

НАЦІОНАЛЬНА ІННОВАЦІЙНА СИСТЕМА УКРАЇНИ: СТРУКТУРА, НЕДОЛІКИ ІННОВАЦІЙНОЇ СПЕЦІАЛІЗАЦІЇ І ШЛЯХИ ЇХ УСУНЕННЯ¹

I. Odotiuk

Doctor of Economic Sciences, Senior Research Officer, Chief Researcher of the Department of Innovation Policy, Economics and Organization of High Technologies, State Organization Institute of the Economy and Forecasting of the National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv

NATIONAL INNOVATION SYSTEM OF UKRAINE: STRUCTURE, DISADVANTAGES OF INNOVATIVE SPECIALIZATION AND WAYS TO ADDRESS THEM

В статті виконано структурний і функціональний аналіз національної інноваційної системи, визначено основні блоки, які характеризують структуру відтворюваного в Україні інноваційного циклу. Надано характеристику сучасного стану, сформульовано нагальні проблеми та нерозв'язані питання, що вирізняють функціонування кожного з них. В статті запропоновано авторське визначення категорії «національна інноваційна система». Зазначено, що сучасна національна інноваційна система України є неефективною. Причиною тому є функціональна розбалансованість її основних структурних блоків. Автором сформульовано пропозиції щодо змісту і форми реалізації тих заходів державного впливу, котрі, на думку автора, є першочерговими з позиції забезпечення цілісності національної інноваційної системи України і досягнення ефективності відтворення інноваційного циклу в сучасних умовах.

The article provides a structural and functional analysis of the national innovation system of Ukraine, identifies the main blocks that determine the structure of the innovation cycle reproduced in Ukraine. The characteristic of the current state is given, urgent problems and unresolved issues that distinguish the functioning of each of them are formulated. Having gained independence, Ukraine declared the rapid development of qualitatively new living standards by ordinary Ukrainians. However, today's day has shown that thoughtless destruction of the foundations of one model of economic development does not automatically lead to the effective development of another economic model. Over the entire past period of independent formation in the country, national

¹ Статтю підготовлено в рамках виконання НДР «Формування «розумної спеціалізації» в економіці України» (№ державної реєстрації 0117U007701).

characteristics were formed - an unprecedented level of corruption of the executive and legislative branches of government, financial conditionality of decisions of the judicial system, quick de-stigmatization of the educational, scientific, medical, social and cultural spheres of life of Ukrainians - all of them led to approval in the country socio-economic development model, the use of which was the approval of Ukraine in terms of GDP per capita and level of purchasing power in the status of the poorest country in Europe (IMF 2017? GFK 2019). The author's definition of the category "national innovation system" is proposed in the article. It is noted that the national innovation system of Ukraine, from the point of view of its perfect innovative influence on the development of the economy, is currently ineffective. The reason for this is the lack of coherence between them and the functional imbalance of its main structural blocks, as evidenced by the results of an expert assessment of the current state, as well as the list of problems formulated by the author and the content of unsolved problems characterizing the functional ability of these structural blocks. The author formulated suggestions regarding the content and form of implementation of those measures of state influence, which, according to the author, are of prime importance from the standpoint of the need both to ensure the integrity of the national innovation system of Ukraine and to achieve a degree of efficiency of reproduction of the innovation cycle that is tangible at the macroeconomic level in modern conditions.

Ключові слова: національна інноваційна система; високотехнологічний сектор; інфраструктура; законодавство; економіка.

Keywords: national innovation system; high-tech sector; infrastructure; legislation; economy.

Постановка проблеми. Масштаб досягнутих Україною успіхів в розбудові вітчизняної економіки однозначно характеризує запитання відносно визначальної ролі в ній інноваційного фактора як цілковито риторичне. Причин тому на кожному з етапів вже 28-ми річного періоду національного становлення називалося експертами безліч – і геополітичних, і економічних, і соціальних. Втім відправним моментом, на нашу думку, стала напрочуд непорушна позиція абсолютної більшості складів українського уряду і його очільників щодо доцільності стимулювання інноваційних процесів в економіці. В результаті сьогодні ствердно можемо говорити про те, що країна не лише знехтувала глобальним трендом акцентованого розвитку нових технологій і інновацій, але в такий спосіб позбавила себе можливості відігравати активну роль в технологічному розвитку якщо не західноєвропейського регіону, то принаймні того регіону країн співдружності незалежних держав, засновником і учасником якої Україна перебувала до серпня 2018 року. Попри невтішну реальність трансформації економіки на нових технологічних засадах, завдання розбудови національної інноваційної системи і інноваційної економіки ставилося в якості пріоритетного в програмі діяльності ледь не кожного складу уряду. Втім актуальність зазначеного державницького завдання з року в рік залишалась характерною лише під час проведення конференцій, круглих столів, симпозумів, форумів, комітетських та парламентських слухань, тоді як реальна динаміка розвитку промисловості зумовлювалася дією будь-яких економічних факторів, але в жодному зі звітних років попереднього періоду фактор інновацій вирішального впливу на її рівень не набув.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Діагностиці проблем інноваційного розвитку економіки України було присвячено і присвячується сьогодні чисельна кількість фахових публікацій представників експертної спільноти [1-6]. Минуле десятиліття в українській економічній літературі відзначилося особливою активністю дослідників у пошуку шляхів вирішення проблеми формування національної інноваційної системи. І поки на шпальтах видань тривала дискусія стосовно того, що ж таке інноваційна система і як необхідно будувати її правильно, відтворювана економікою дійсність наочно демонструвала – країна з кожним роком втрачала все більший ресурс вже не до примноження, а до збереження того інноваційного спадку, який дістався Україні внаслідок набуття нею незалежності. Саме тому нагальною на сьогодні постає необхідність формування цілісного бачення діючої в Україні інноваційної системи з визначенням недоліків функціонування її інноваційного циклу та розробки дієвих чітких пропозицій щодо шляхів їх усунення.

Мета. Метою написання статті є обґрунтування заходів, які були б необхідні для реалізації в межах кожного зі структурних блоків інноваційного циклу національної інноваційної системи, а також визначення форми провадження згаданих заходів на законодавчому та інституційному рівнях.

Вклад основного матеріалу. Отримавши незалежність і гучно проголосивши непохитний курс на докорінну трансформацію успадкованої соціально-економічної моделі Україна задекларувала якнайшвидше опанування якісно нових стандартів життя пересічними українцями. Однак сьогодні довели, що бездумне руйнування засад однієї моделі економічного розвитку автоматично не призводить до ефективного опанування іншої економічної моделі, саме тієї, яка на початку 90-х років минулого століття пропагувалася ідеологами незалежного життя в якості безальтернативної відносно уявного щасливого соціального і економічного майбутнього країни. За увесь минулий період самостійного становлення в країні утвердились національні особливості, як то безпрецедентний рівень корумпованості виконавчої і законодавчої гілок влади, фінансова обумовленість рішень судової системи, стрімка деєтатизація освітньої, наукової, медичної, соціально-культурної сфер життя українців, котрі в сукупності призвели до утвердження на теренах країни соціально-економічної моделі розвитку, результатом використання якої стало утвердження України за обсягом ВВП на душу населення і рівнем купівельної спроможності у статусі найбіднішої країни Європи (МВФ 2017, GFK 2019).

І саме тому Україні нагальною є необхідність невідкладного припинення практики формального відтворення владних інститутів розвитку інновацій, адже, з позиції досягнутої на сьогодні результативності, діяльність нинішніх державних інститутів на реальний перебіг інноваційного розвитку економіки немає ані найменшого впливу, а відтак є вкрай неефективною, особливо в період 2014-2018рр. Активність уряду щодо утворення на загальнодержавному рівні згаданих інститутів розвитку вочевидь зумовлена необхідністю виконання зобов'язань, взятих на себе Україною відповідно до Угоди про асоціацію з ЄС. Однак на практиці така активність є, з нашої точки зору, прямим і бездумним копіюванням зарубіжного досвіду, копіюванням, яке зводиться виключно до реалізації його формальної частини. Відтак новостворені і діючі на сьогодні Інститути не виконують основної покладеної на них функції – ініціювання і розробка програмних засад посилення інноваційної складової розвитку економіки та суспільства країни. Зокрема, функціями, які прописані в установчих документах, але залишаються поза увагою новостворених вітчизняних Інститутів розвитку інновацій, є:

- формування і реалізація державної політики у сфері інноваційної діяльності, удосконалення нормативно-правової бази з питань інноваційної діяльності, удосконалення механізмів організаційної, адміністративної та фінансової підтримки інновацій, розроблення та впровадження сприятливої кредитної, податкової і митної політики у сфері інноваційної діяльності, підготовка пропозицій щодо створення, відновлення, розвитку та використання інноваційного потенціалу держави, розвитку інноваційної інфраструктури - **Рада з розвитку інновацій**;
- надання пропозицій і рекомендацій щодо пріоритетів інноваційного розвитку промисловості; надання рекомендацій щодо підвищення ефективності державного управління з питань розвитку вітчизняної промисловості на інноваційних засадах, покращення інвестиційного клімату та запровадження механізмів залучення інвестицій та технологій, що сприяють інноваціям у промисловості - **Національний комітет з промислового розвитку**;
- формування засад державної політики у сфері наукової та науково-технічної діяльності, підготовка пропозицій щодо визначення пріоритетів розвитку науки і техніки та заходів з їх реалізації, підготовка та оприлюднення щорічної доповіді про стан і перспективи розвитку сфери наукової та науково-технічної діяльності, ініціювання і замовлення прогностичних та форсайтних досліджень у галузі науки, технологій, інновацій, пропозиції щодо створення механізмів комерціалізації результатів наукових досліджень; підготовка пропозицій щодо принципів створення та стратегії розвитку державної дослідницької інфраструктури - **Національна рада з питань розвитку науки і технологій**;
- фінансування за рахунок власних та залучених коштів науково-технічних і маркетингових досліджень, конструкторсько-технологічних та інших проектних робіт, науково-технічного пошуку, інноваційних та інвестиційних проектів і програм; участь в інститутах спільного інвестування відповідно до законодавства; набуття прав інтелектуальної власності та їх реалізація; організація відбору інноваційних та інвестиційних проектів і програм, здійснення пошуку їх виконавців та інвесторів як в Україні, так і за її межами, участь у реалізації зазначених проектів і програм; організація і проведення відповідно до законодавства експертизи інноваційних та інвестиційних проектів; участь у розробленні проектів законодавчих та інших нормативно-правових актів у сфері інноваційної діяльності та інвестицій; забезпечення управління і супровід інноваційних та інвестиційних проектів і програм; реалізація з іноземними інвесторами спільних інноваційних та інвестиційних проектів і програм - **Державна інноваційна фінансово-кредитна установа**.

За підсумком попереднього етапу розбудови економіки країни на законодавчому рівні не розроблено і не прийнято закону про державну політику в сфері інновацій та високих технологій. Натомість, чинний Закон України «Про інноваційну діяльність» (№ 40-IV від 04.07.2002) торкається питання здійснюваної державою політики в сфері інновацій лише в статті 3 «*Мета і принципи державної інноваційної політики*», однак, з позиції змістовного наповнення, і вказана стаття, і текст зазначеного закону в цілому відтворюють виключно загальне бачення його розробників щодо: *розподілу повноважень гілок влади у сфері інноваційної діяльності; необхідності надання державної підтримки реалізації інноваційних проектів; можливих форм такої підтримки*. Втім, представлені розробниками тлумачення використовуваних в законі термінів, а також види фінансової підтримки відносно зареєстрованих інноваційних проектів є такими, які, з одного боку, надають

підстави для максимально широкого трактування інновацій, інноваційної діяльності та інноваційної політики, а, з другого боку, позбавляють права суб'єктів інноваційної діяльності на отримання щонайменшої фінансової підтримки за будь-яким із задекларованих в законі її видом. З урахуванням того, що положення відносно особливостей оподаткування та митного регулювання інноваційної діяльності з діючого закону виключено, останній виконує роль документу, який для нині господарюючих в економіці України суб'єктів виконує виключно інформативну функцію.

Розробка та прийняття вищезгаданого з точки зору існуючих національних реалій і глобальних викликів законопроекту про державну інноваційну політику має розв'язати проблему предметного унормування змісту, меж, а також критеріїв здійснення державою регулюючого впливу на становлення і розвиток національної інноваційної системи в Україні.

Національна інноваційна система – це, на думку автора, об'єднана нормативно-правовим, організаційно-економічним, фінансовим та податковим механізмами ієрархічна структура інститутів освіти, науки, бізнесу і держави, функціонування якої визначає якість та кількість створеного в країні наукового продукту, а також ефективність його комерціалізації на внутрішньому та зовнішньому ринках інноваційних товарів та послуг.

Набутий досвід експертного аналізу інноваційної складової розвитку національної економіки надає автору можливість виокремити структурні блоки української інноваційної системи, надати характеристику сучасному стану кожного з них, визначити притаманні їм недоліки, а також сформулювати зміст необхідних для реалізації в межах кожного з блоків заходів з уточненням форми провадження згаданих заходів на законодавчому та інституційному рівнях. **Отже, структурними складовими блоками відтвореного в межах національної інноваційної системи інноваційного циклу є:**

1. Законодавство в сфері інноваційного розвитку економіки

Стан

Діючі на сьогодні законодавчі норми врегульовують питання виключно щодо трактування сутності інновацій, інноваційної діяльності, інноваційної продукції, інноваційного продукту, інноваційного та пріоритетного інноваційного проекту, інноваційного підприємства, інноваційної інфраструктури, високих наукоємних технологій, високотехнологічної продукції та високотехнологічного виробництва, проекту з розроблення наукоємних технологій. Чинне в сфері інноваційної діяльності українське законодавство не спрямоване на стимулювання інноваційної діяльності суб'єктів господарювання, а відтак в поодиноких випадках настання його дії носить суто компенсаційний характер.

Недоліки, нерозв'язані питання

Законодавство в сфері інноваційної діяльності не врегульовує питання щодо необхідності, порядку та періодичності реалізації профільними державними інституціями заходів в частині організації моніторингу результативності розвитку інновацій та високих технологій. Як наслідок наразі в Україні є відсутнім облік науково-технічних розробок в сфері високих технологій; припинено статистичний облік кількості створених та використаних в економіці нових технологій; не здійснено структурування сфери високотехнологічного виробництва, моніторинг виробництва високотехнологічних товарів та знанневих послуг не проводиться.

Що пропонується

Необхідним вбачається розробка законопроекту, основні положення якого регламентуватимуть запроваджені в Україні на державному рівні механізми пільгового кредитування інноваційної діяльності, а також умови настання або перелік суб'єктів, які матимуть згідно із законом право на податкові пільги у вигляді зменшених чи нульових ставок податку на прибуток, податку на додану вартість, ввізного мита, єдиного податку та податку на землю.

Зокрема, доцільно законодавчо закріпити наступні ефективні та швидкі за реалізацією механізми пільгового кредитування інноваційної діяльності державними фондами, банківськими установами:

- **компенсацію відсотків** за користування кредитними коштами (повну або часткову), що сплачують підприємства банкам та іншим фінансово-кредитним установам за кредитування інноваційних проектів, проектів трансферу технологій;
- **безвідсоткове кредитування** (з інфляційною індексацією) інноваційних проектів, проектів трансферу технологій у пріоритетних напрямках;
- **надання державних гарантій банкам**, що здійснюють кредитування інноваційних проектів у пріоритетних напрямках.

Яким чином необхідно реалізувати пропозиції на законодавчому та інституційному рівнях

Реалізація запропонованої ініціативи можлива шляхом внесення на розгляд профільного комітету ВРУ законопроекту «Про стимулювання інноваційної діяльності та розвитку високотехнологічного виробництва в Україні». Зміст основних положень щодо запропонованих до впровадження фінансово-економічних механізмів та інструментів стимулювання інноваційної та високотехнологічної діяльності, окрім напрацьованих в частині залучення прийнятних елементів кращої міжнародної практики, має обов'язково враховувати досвід використання окремих із відзначених механізмів, набутий Україною на початку нинішнього століття.

2. Центральний орган виконавчої влади, відповідальний за організацію і реалізацію керуючого впливу на інноваційні процеси в економіці

Стан

На разі в Україні центрального органу виконавчої влади, який би зосереджував у своїх повноваженнях повну відповідальність виключно за розробку та провадження державної політики суто в сфері інновацій та високих технологій, не існує. Покладений на МОН України статус центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики в сфері інновацій, в стінах міністерства де-факто реалізується силами єдиного профільного, нещодавно реорганізованого, структурного підрозділу – директорату інновацій та трансферу технологій.

Недоліки, нерозв'язані питання

Передбачення перспективних напрямів розвитку нових технологій функціонує у вигляді механізму розробки та затвердження стратегічних та середньострокових пріоритетних напрямів інноваційної діяльності загальнодержавного, галузевого та регіонального рівнів. Вказаний механізм не відтворює стратегічне бачення місця країни на світовому ринку високих технологій, інноваційної продукції, перспективних наукових розробок. Окрім того, загальнодержавного документу у вигляді національної стратегії інноваційного розвитку економіки за увесь період незалежності в Україні не розроблено і на законодавчому рівні не затверджено.

Що пропонується

Доцільним є удосконалення існуючої практики реалізації державних програм прогнозування науково-технологічного та інноваційного розвитку в частині забезпечення функціонування дієвої системи передбачення перспективних напрямів розвитку нових технологій. Необхідним є організація державного замовлення на перспективні розробки нових видів техніки і технологій, а також розробка державної стратегії інноваційного розвитку економіки та високих технологій.

Яким чином необхідно реалізувати пропозиції на законодавчому та інституційному рівнях

Розробка проекту постанови КМУ «Про створення Національного агентства з питань розвитку високих технологій та інноваційної діяльності», повноваження якого зосереджували б всю повноту відповідальності за формування державної політики в сфері високих технологій та інновацій, і були покликані ефективно виконанню нагальних на сьогодні завдань щодо: функціонування системи передбачення перспективних напрямів розвитку нових технологій, організації державного замовлення на перспективні розробки нових видів техніки і технологій, а також розробки державної стратегії інноваційного розвитку економіки та високих технологій.

3. Банківські установи, державні інноваційні фінансово-кредитні установи, страхові компанії, венчурні фонди

Стан

Діючі фінансові інституції, а саме комерційні приватні та державні банки, профільні державні інноваційні фінансово-кредитні установи, страхові компанії, венчурні фонди не здійснюють відчутного фінансового сприяння інноваційній діяльності суб'єктів господарювання, а відтак серед підприємств промисловості основним джерелом її фінансового забезпечення залишаються власні кошти.

Недоліки, нерозв'язані питання

Серед нерозв'язаних питань, які головним чином і спричиняють існуючу сьогодні ситуацію, є, *по-перше*, низький рівень спроможності суб'єктів господарювання до залучення кредитного ресурсу банківських установ для фінансування напрямів здійснюваної ними інноваційної діяльності; *по-друге*, вимушена за таких умов практика організації господарюючими суб'єктами своєї діяльності на засадах максимально можливого ухилення від впровадження у виробничий процес нових технологій; *по-третє*, закріплені законодавчо, наприклад для венчурних фондів, можливості використання акумульованого ними фінансового ресурсу в цілях, які не стосуються безпосередньо діяльності, що пов'язана зі створенням і впровадженням інновацій.

Що пропонується

Необхідним є: *по-перше*, економічне стимулювання (або ж регуляторне зобов'язання в чітко визначених масштабах) банківських установ до участі в практичній реалізації законодавчо унормованих фінансово-економічних механізмів сприяння інноваційній діяльності, зокрема експериментального виробництва інноваційної продукції та впровадження нових технологій суб'єктами малого та середнього бізнесу; *по-друге*, розширення інституційних можливостей участі держави у фінансуванні етапу реалізації інноваційних проектів.

Яким чином необхідно реалізувати пропозиції на законодавчому та інституційному рівнях

Внесення до чинного законодавства, що регламентує діяльність венчурних фондів в Україні, змін в частині обмеження можливих напрямів використання акумульованих останніми фінансових ресурсів лише тими напрямами, які відповідно до законодавства визначають інноваційну діяльність в країні. Унормування

питання розподілу між державою та фінансовими інституціями можливих фінансових ризиків від впровадження та виробництва суб'єктами господарювання інноваційної продукції.

Запровадження ефективної інституційної моделі фінансування в тому числі і коштом державного бюджету науково-технічних програм, інноваційних проектів, проектів трансферу технологій та проведення дослідно-конструкторських робіт передбачає, з огляду на досвід ЄС, доцільність функціонування в Україні, окрім Національного фонду досліджень, також **Фонду технологічного розвитку**. Фонд забезпечуватиме фінансову та матеріально-технічну підтримку заходів, спрямованих на впровадження пріоритетних науково-технічних розробок та новітніх технологій у виробництво, його технічне переоснащення, освоєння випуску нових видів конкурентоспроможної продукції малими та середніми підприємствами. Окрім того, Фонд виступатиме фінансово-кредитною установою, яка надає:

- частку коштів для формування статутних фондів малих та середніх підприємств, які здійснюють випуск конкурентоспроможної продукції;
- на пільгових засадах частку кредитних коштів, позики для проектів з впровадження у виробництво науково-технічних розробок і новітніх технологій, технічне переоснащення малих та середніх підприємств;
- кошти для компенсації відсотків за кредитами, що надаються банківськими установами для проектів з впровадження у виробництво науково-технічних розробок та новітніх технологій, технічне переоснащення малих та середніх підприємств;
- гарантії за кредитами для малих та середніх підприємств, у створенні яких беруть участь наукові установи, вищі навчальні заклади, творці.

4. Інноваційна інфраструктура

Стан

Діюче законодавство в сфері регулювання діяльності суб'єктів інноваційної інфраструктури суттєво відстає від існуючої практики їх створення та функціонування. Як наслідок, наявний на сьогодні представницький склад суб'єктів інноваційної інфраструктури централізованим статистичним спостереженням не охоплюється, а відтак результати їх економічної та інноваційної діяльності повною мірою державою не відслідковується.

Недоліки, нерозв'язані питання

Сучасна вітчизняна практика створення суб'єктів інноваційної інфраструктури відображає намагання економічних агентів радше віднайти спосіб зменшення податкового навантаження, аніж освоїти виробництво певного виду інноваційної продукції. Як наслідок, діяльність кожного з елементів такої інфраструктури регулюється в Україні окремим законом, прийняття якого відображає не стільки масштаб поступу в напрямі розбудови інноваційної економіки в Україні, скільки відсоток успіху тих чи інших лобістських груп при просуванні власних фінансових інтересів на внутрішньому ринку.

Що пропонується

Необхідно включити до існуючої системи статистичного обстеження ті суб'єкти інноваційної інфраструктури, котрі де-факто вже сьогодні функціонують в країні, однак не є об'єктом статистичного моніторингу на рівні економіки. Доцільно запровадити систему податкових преференцій, застосування якої визначатиметься виключно специфікою здійснюваної суб'єктами діяльності, а не приналежністю економічного агента до складу суб'єктів інноваційної інфраструктури за формальною ознакою (за назвою і т.і.).

Яким чином необхідно реалізувати пропозиції на законодавчому та інституційному рівнях

Розробка законопроекту щодо внесення змін до діючого законодавства в частині, яка відмінитиме існуючу практику надання державою шляхом прийняття ВРУ окремого закону індивідуальних пільг тому чи іншому виду (тій чи іншій категорії) суб'єктів інноваційної інфраструктури (технопарки, наукові парки, індустріальні парки і т.і.), і навпаки – створюватиме регуляторні підвалини для набуття суб'єктами інноваційної інфраструктури податкових преференцій на підставі відповідності їх діяльності тим чітко виписаним завданням, задля виконання яких і відбувається створення вказаних суб'єктів (як то, наприклад, експериментальне виробництво певних видів інноваційної продукції; удосконалення технологій у процесі виробництва; випуск інноваційної продукції в регіональному масштабі і т.і.).

Запровадження в Україні податкових стимулів науково-технічної та інноваційної діяльності повинно включати:

1. Затвердження Концепції податкового стимулювання науково-технічної та інноваційної діяльності в Україні.

2. Запровадження податкових механізмів реалізації інноваційних проектів, проектів з трансферу технологій.

Напрямами та механізмами податкового стимулювання науково-технічної та інноваційної діяльності підприємств та організацій мають стати:

а) податкове стимулювання діяльності наукових установ і вищих навчальних закладів – передбачити звільнення від сплати ввізного мита, податку на додану вартість та інших обов'язкових платежів

наукові прилади, обладнання, запасні частини і витратні матеріали до них, реактиви, зразки, матеріали для дослідів, науково-технічну та навчальну літературу, що ввозяться в Україну для забезпечення власної науково-технічної діяльності наукових установ і організацій НАН України, національних галузевих академій наук та вищих навчальних закладів України;

б) стимулювання проведення підприємствами науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт – передбачити, враховуючи досвід держав-членів ЄС, податкове стимулювання проведення підприємствами НДДКР, здійснених власними силами, а також НДДКР, замовлених підприємствами у наукових установ і вищих навчальних закладів, через збільшення витрат, що враховуються при визначенні оподаткованого прибутку, на певний відсоток від обсягу проведених науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт (125–200% у державах-членах ЄС) чи зменшення сум прибутку на певний відсоток коштів, витрачених на проведення НДДКР (20–35% у державах-членах ЄС);

в) податкове стимулювання інноваційної діяльності створених нових підприємств, малих та середніх підприємств – запровадити на певний період часу пільгове оподаткування доходів новостворених підприємств ("start-up") у разі виробництва ними високотехнологічної продукції, здійсненні експорту високотехнологічної продукції;

г) стимулювання інноваційної діяльності підприємств – запровадити зниження ставок податку на прибуток для підприємств, що працюють винятково у сфері високих технологій та здійснюють експорт високотехнологічної продукції;

д) податкове стимулювання реалізації інноваційних, інвестиційних проектів та проектів трансферу технологій – запровадити податкове стимулювання реалізації інноваційних, інвестиційних проектів і проектів трансферу технологій у пріоритетних галузях економіки впродовж певного періоду із зарахуванням сум податків на спеціальні рахунки підприємств, з їх подальшим використанням на наукову і науково-технічну діяльність, розвиток науково-технологічної та дослідно-експериментальної бази для проектів у пріоритетних галузях, реєстрація яких здійснюється уповноваженим органом центральної виконавчої влади; проектів, які реалізуються через технологічні і наукові парки; проектів, що реалізуються через вільні економічні зони;

е) стимулювання венчурної діяльності та діяльності банківських установ щодо кредитування інноваційної діяльності – передбачити: пільгове оподаткування дивідендів венчурних інноваційних фондів на час їх становлення; зменшення податкових зобов'язань банкам, які фінансуватимуть інноваційну діяльність;

є) запровадження підвищених ставок податку на прибуток для підприємств із застарілими, енергомісткими технологіями – створити інститут податкового пресингу для підприємств із застарілими, енергомісткими технологіями, передбачивши супроводження таких заходів можливостями отримання ними пільгових кредитів на їх технічну модернізацію, освоєння нових технологій.

5. Високотехнологічний сектор промисловості та сектор знанневих послуг

Стан

Сфера промислового виробництва високотехнологічних товарів та сфера знанневих послуг в Україні є законодавчо врегульованою на одному з найменш можливих рівнів. Відтак відсутність з боку держави належної уваги до зазначених секторів має своїм наслідком на сьогодні зменшення національної частки на світовому ринку товарів з високою доданою вартістю, переорієнтацію вітчизняного наукового потенціалу на обслуговування потреб іноземних замовників, поглиблення розриву між вітчизняною наукою і виробництвом як в частині здатності перших до розробки необхідних для впровадження технологій, так і в частині спроможності промисловості до опанування нових технологій у власному виробничому процесі.

Недоліки, нерозв'язані питання

Структура технологічних секторів на рівні промисловості, зокрема і високотехнологічного, не визначена. Відповідний моніторинг результативності їх економічної діяльності в Україні не здійснюється. Перспективне бачення цілей та шляхів розбудови сфери високих технологій в країні відсутнє.

Що пропонується

Визначити уніфіковану структуру секторів виробництва високотехнологічних товарів та надання знанневих послуг, запровадити статистичний моніторинг результатів діяльності вказаних секторів.

Яким чином необхідно реалізувати пропозиції на законодавчому та інституційному рівнях

Випрацювати та затвердити методикку, відповідно до положень якої відбудуватиметься формування структури технологічних секторів промисловості та сектору знанневих послуг. Запровадити порядок організації та здійснення статистичного моніторингу результативності економічної діяльності вказаних секторів, зокрема щодо серійного виробництва товарів та послуг з високою доданою вартістю; формування та реалізації експортного потенціалу товарного виробництва, збільшення та розширення вітчизняної ніші на глобальному ринку високотехнологічних товарів і знанневих послуг.

6. Реальний сектор економіки

Стан

Зниження рівня інноваційної активності підприємств промисловості, скорочення показника наукомісткості ВВП вдвічі, зменшення виробництва інноваційної продукції в промисловості до рівня нижче 1% в загальному обсязі реалізованої промисловістю продукції – це ті передумови, що наразі обумовлюють збереження в економіці високого рівня зносу основних засобів, а також складність та низьку динаміку процесу опанування суб'єктами господарювання нових технічних регламентів, систем контролю якості продукції, екологічної безпеки виробництва, систем управління виробництвом.

Недоліки, нерозв'язані питання

Розповсюдженість практики послаблення державних стандартів, а в окремих випадках і їх повна відміна, легалізація можливості уникнення суб'єктами господарювання державних стандартів шляхом індивідуального запровадження технічних умов сприяють у більшості випадків невинному зниженню якісного рівня продукції та послуг масового вжитку. Також бар'єром на шляху інноваційного оновлення виробничих потужностей економічних агентів є низький рівень комерціалізації наукових розробок нових видів техніки і технологій.

Що пропонується

По-перше, посилити існуючі внутрішні стандарти виробництва продукції, дотримання яких було б неможливе без здійснення технологічної модернізації використовуваних виробничих потужностей. *По-друге*, передбачити можливість створення галузевих і регіональних центрів комерціалізації та трансферу технологій, які б виступали як уповноважені центри вищих навчальних закладів, наукових установ, що розташовані у регіонах, з виділеним відповідним фінансуванням на їх діяльність.

До компетенції таких центрів має входити:

а) формування за єдиними стандартами бази даних результатів досліджень, розробок, що пропонуються для використання, та бази даних потреб у нових розробках та технологіях з обміном інформацією між зазначеними центрами;

б) надання безплатних консультацій щодо:

– поповнення баз даних,

– підготовки укладання договорів про трансфер технологій, а також реалізації інноваційних проектів, їх фінансування,

– підготовки інноваційних проектів та проектів трансферу технологій та їх передача для подальшого розгляду відповідному інноваційному фонду (уповноваженому органу),

– маркетингу результатів досліджень, використання нових технологій, забезпечення правових, патентних послуг, послуг з управління проектами;

в) надання комплексу послуг з комерціалізації технологій, включаючи:

– пошук та оцінку технологій,

– маркетингові дослідження,

– надання послуг з охорони прав інтелектуальної власності;

г) підтримка технічної, функціональної, галузевої та публічної взаємодії між розробниками та користувачами наукової продукції.

Яким чином необхідно реалізувати пропозиції на законодавчому та інституційному рівнях

По-перше, випрацювати зміни до чинних в Україні державних стандартів та технічних умов, необхідність впровадження яких не лише б сприяла технологічній модернізації, але і наближала б загал діючих виробничих потужностей до переходу у випадку такої необхідності на виробництво продукції згідно з європейськими технічними регламентами, а також до запровадження ефективних систем контролю якості виготовленої продукції, екологічної безпеки виробництва, систем управління виробництвом. *По-друге*, з метою створення та реалізації в Україні системи передачі результатів досліджень з наукових установ та вищих навчальних закладів до промисловості необхідно здійснити удосконалення правового забезпечення комерціалізації результатів досліджень в таких напрямках наступними заходами:

а) у галузі діяльності наукових установ та вищих навчальних закладів доцільним є зняття обмежень на використання результатів наукових досліджень і забезпечення тим самим конкурентоспроможності їх діяльності. А саме:

– внести доповнення до Закону України "Про наукову і науково-технічну діяльність" щодо спрощеного порядку утворення і ліквідації господарських товариств для використання об'єктів права інтелектуальної власності, створених у наукових установах та вищих навчальних закладах;

– внести зміни до Бюджетного кодексу України щодо можливостей бюджетних установ отримувати дивіденди від діяльності наукових парків, господарських товариств, створених для використання об'єктів інтелектуальної власності, права на які належать установам;

б) у галузі комерціалізації об'єктів права інтелектуальної власності:

- гарантувати виконання положень Закону України "Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій" (ст.7,13) стосовно забезпечення уповноваженим органом з питань реалізації державної політики у сфері трансферу технологій фінансування закордонного патентування об'єктів права

інтелектуальної власності за рахунок коштів, передбачених на такі цілі в Державному бюджеті України, а також організації залучення інших надходжень для фінансування закордонного патентування;

- забезпечити реалізацію вимог Закону України "Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій" (ст. 8) щодо формування органами центральної виконавчої влади, НАН України та галузевими національними академіями наук баз даних про технології та їх складові, майнові права, зокрема про майнові права інтелектуальної власності, які належать підприємствам, науковим установам, організаціям та вищим навчальним закладам, що належать до їх сфери управління, та забезпечення доступу до них осіб, зацікавлених у використанні певної технології та/або її складових.

Висновки і перспективи. Консолідоване бачення національного розвитку інновацій та високих технологій Україні вкрай необхідно представити у формі урядового документу – **Стратегії**. Затверджена законом Стратегія в обов'язковому порядку має:

- враховувати набутий країною у попередній період досвід розбудови інноваційної економіки;
- базуватись на обґрунтованому прогнозі перспективних для України напрямів розвитку інновацій та високих технологій;
- вказувати індикатори реалізації намічених стратегічних цілей;
- визначати чіткий перелік регуляторних важелів реалізації державою стимулюючого впливу на сферу інновацій і високих технологій.

Стратегія розвитку інновацій та високих технологій на період до 2030 року повинна регламентувати напрями, ступінь і базові умови здійснення інституційних трансформацій національної інноваційної системи, котрі є необхідними задля досягнення сформульованих кількісних і якісних параметрів створення, комерціалізації, впровадження та дифузії інновацій і високих технологій в економіці України.

Список літератури.

1. Інноваційний розвиток економіки та напрями його прискорення : Наук. доп. / В. П. Александрова та ін.; НАН України. Ін-т екон. прогнозування. - К., 2002. - 80 с.

2. Стратегія економічного і соціального розвитку України (2004-2015 роки) "Шляхом Європейської інтеграції" / А. С. Гальчинський [та ін.]; Нац. ін-т стратег. дослідж., Ін-т екон. прогнозування НАН України, М-во економіки та з питань європ. інтегр. України. – Офіц. вид. – Київ: [ІВЦ Держкомстату України], 2004. – 413 с.

3. Стратегічні виклики XXI століття суспільству та економіці України: В 3 т. / За ред. акад. НАН України В.М.Гейця, акад. НАН України В.П.Семиноженка, чл.-кор. НАН України Б.С.Кваснюка. – К.: Фенікс, 2007.

4. Соціально-економічний стан України: наслідки для народу та держави: національна доповідь / за заг. ред. В.М. Гейця, А.І.Даниленка, М.Г.Жулинського [та ін.]. – К.: НВЦ НБУВ, 2009. – 687 с.

5. Інноваційна Україна 2020: національна доповідь / за заг. ред. В.М.Гейця, А.А.Гриценка, А.А.Кизима та ін.; НАН України. – К., 2015 – 336 с.

6. Аналітична доповідь до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2016 році» / за ред. В.П.Горбуліна, О.С.Власюка, О.М.Ляшенко. – К.: НІСД, 2016. – 688 с.

References.

1. Aleksandrova, V. P. (2002), *Innovatsijnyj rozvytok ekonomiky ta napriamky joho pryskorennia* [Innovative development of the economy and directions of its acceleration], In-t ekon. Prohnozuvannia, Kyiv, Ukraine.

2. Halchynskij, A.S. (2004), *Stratehiia ekonomichnoho ta sotsial'noho rozvytku Ukrainy (2004-2015 rr.) „Shliakhom ievropejs'koi intehratsii”* [Strategy for Economic and Social Development of Ukraine (2004-2015) "Towards European Integration"], IVTs Derzhkomstatu Ukrainy, Kyiv, Ukraine.

3. Heiets, V.M. Kvasniuk, B.Y. and Semynozhenko, V.P. (2007), *Stratehichni vyklyky XXI stolittia suspil'stvu ta ekonomitsi Ukrainy: V 3 t.* [21st century strategic challenges to society and economy of Ukraine], Feniks, Kyiv, Ukraine.

4. Heiets, V.M. Danylenko, A.I. and Zhulynskij, M.H. (2009), *Sotsialno-ekonomichnyj stan Ukrainy: naslidky dlia narodu ta derzhavy* [Socio-economic status of Ukraine: consequences for the people and the state], NVTs NBUV, Kyiv, Ukraine.

5. Heiets, V.M. Hrytsenko, A.A. and Kyzym, M.O (2015), *Innovatsijna Ukraina 2020* [Innovative Ukraine 2020], NAN Ukraine, Kyiv, Ukraine.

6. Horbulin, V.P. Vlasiuk, O.S. and Liashenko, O.M. (2016), *Analitychna dopovid do Schorichnoho Poslannia Prezydenta Ukrainy do Verkhovnoi Rady Ukrainy «Pro vnutrishnie ta zovnishnie stanovysche Ukrainy v 2016 rotsii»* [Analytical report to the annual message of the President of Ukraine to the Supreme Council of Ukraine "On the internal and external situation of Ukraine in 2016"], NISD, Kyiv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 05.11.2019 р.